

Poznań, 19 września 2023 r.

Dr hab. Agnieszka Rzepa, Prof. UAM

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Rafała Madei pt.

**LOOKING BACK, THINKING FORWARD: STORYTELLING AS A TRANSMISSION MECHANISM
OF INDIGENOUS ECOLOGICAL KNOWLEDGE OF NORTHWEST COAST FIRST NATIONS**

napisanej na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego

pod kierunkiem dr hab. Eugenii Sojki (UŚ) oraz prof. Marlene Atleo (U of Manitoba)

Rozprawa doktorska Pana magistra Rafała Madei stanowi próbę analizy tradycyjnych elementów kultur ludów indygenicznych północno-zachodniego wybrzeża Kanady—opowieści oralnych (spisanych, przetłumaczonych na angielski i wydanych drukiem) oraz *kota*, czyli figur sznurkowych—jako transpokoleniowego mechanizmu przekazywania kulturowo uwarunkowanej wiedzy ekologicznej mającej swoje źródło w holistycznej koncepcji środowiska naturalnego i człowieka jako jego części, w tym wiedzy na temat zrównoważonej gospodarki zasobami. O oryginalności pracy stanowią nie tylko przedstawione analizy, ale także metodologiczne upozycjonowanie autora, który świadomie stosuje dekolonizacyjne metodologie wypracowane przez badaczy indygenicznych. Podstawową rolę odgrywają tutaj trzy kwestie:

1. świadomość własnego upozycjonowania jako badacza nie-indygenicznego w stosunku do Ameryki Północnej, ale jednocześnie odkrywającego własną indygeniczność i zakorzenienie w konkretnej przestrzeni jako mieszkańca Śląska;
2. rozpoznanie i walidacja indygenicznego rozumienia opowieści (story) jako źródła i nośnika wiedzy, także wiedzy teoretycznej, oraz skutecznego narzędzia pedagogicznego, zgodnie z założeniem, że jedynym sposobem skutecznego przekazania informacji jest odniesienie jej do życia i wplecenie w opowieść, która zaangażuje odbiorcę emocjonalnie, a nie tylko intelektualnie. Powołując się na szeroki wachlarz wypowiedzi badaczy indygenicznych w tej kwestii, autor przyjmuje w szczególności metodę *storywork* wypracowaną przez Jo-Ann Archibald (Stó:lō) opartą o siedem zasad: szacunku (respect), odpowiedzialności

(responsibility), czci/pietyzmu (reverence), wzajemności (reciprocity), holizmu (wholism), współzależności (interrelatedness) i synergii (synergy);

3. prowadzenie badań z poszanowaniem zasad etycznych proponowanych między innymi przez Archibald w ramach metodologii *storywork* czy przez Shawna Wilsona (Opaskwayak Kri) w jego pracach dotyczących metodologii indygenicznycy (np. *Research Is Ceremony: Indigenous Research Methods*, 2008).

Przeprowadzone badania mają charakter interdyscyplinarny, w zamierzeniu mają także silnie zaznaczony przez autora aspekt ideologiczny ze względu na swój antykolonialny charakter wynikający z przyjęcia perspektywy uznającej epistemologie i ontologie charakterystyczne dla ludów indygenicznycy Ameryki Północnej, które przez wiele lat były odrzucane i niszczone. Taka postawa dyktuje metodologię pracy, bowiem autor łączy metodologie zachodnie—wymieniając tu takie pola badawcze jak literaturoznawstwo, antropologia, etnografia i ekologia—z indygenicznymi. Połączenie tych metodologii i praktyczna próba wcielenia w życie *storywork* zasługują na uwagę, podobnie jak—często, wręcz do przesady—podkreślany przez autora szacunek dla badanych tekstów i artefaktów kulturowych oraz kultur indygenicznycy, które je wyprodukowały; szacunek, który jest wpisany w przyjętą metodologię. Nie jest to szacunek wyłącznie deklaracyjny, bowiem magister Madeja prowadził badania pozostając w kontakcie z badaczami i starszyzną grup, których teksty i artefakty analizuje oraz uczestniczył w szeregu lokalnych projektów grup indygenicznycy powiązanych z praktykami ekologicznymi w konkretnych lokalizacjach w Kanadzie. Ponadto projekt ma także aspekt pedagogiczny, stanowi bowiem w zamierzeniu wcielenie w życie i demonstrację korzyści jakie płyną z uznawania oraz wykorzystywania w badaniach indygenicznej wiedzy (w tym wypadku w szczególności wiedzy ekologicznej) zakorzenionej w konkretnej lokalizacji (Indigenous place-based knowledge) i kontekście kulturowym w nadziei, że będzie ona szerzej używana w dydaktyce oraz praktyce akademickiej Zachodu. Pod tym względem praca wpisuje się w szerszy trend widoczny w kanadyjskim szkolnictwie wyższym oraz badaniach humanistycznych od co najmniej dwóch dekad, a od paru lat wyraźnie przybierający na sile. Należy wreszcie podkreślić także niekryte i głębokie zaangażowanie emocjonalne autora w prowadzone badania, co samo w sobie stanowi swego rodzaju wymaganie podstawowe w ramach metodologii indygenicznycy. Proces badawczy magister Madeja określa tu jako podróż—nie tylko naukową, ale przede wszystkim duchową, pozwalającą na odkrywanie siebie,

przewartościowanie własnego stosunku do środowiska naturalnego, proces wymagający dekolonizacji własnego postrzegania świata. Czytając dalsze rozdziały tekstu wydaje się, że autor w pełni przyjął i zaakceptował jako własne przedstawione w tekście elementy światopoglądu opisywanych kultur, co znacząco zmniejsza jego dystans do materiału badawczego, ale jednocześnie pozostaje w zgodzie ze świadomie przyjętą postawą badawczą.

Wszystkie opisane powyżej aspekty założeń i podejść badawczych są jasno i spójnie opisane już we wstępie do dysertacji stanowiącym jednocześnie jej pierwszy rozdział („Introduction”) oraz w pogłębiony sposób w rozdziałach II i III poświęconym odpowiednio przeglądowi literatury („Literature Review”) oraz zagadnieniom metodologicznym („Methodology”). Wstępny, zarysowujący tło dla przedstawienia wyniku badań, charakter ma także rozdział IV, dotyczący kluczowego znaczenia opowieści w kulturach indygenicznych ze szczególnym uwzględnieniem narodów północno-zachodniego wybrzeża Kanady (Importance of Storytelling for Indigenous Cultures With a Specific Focus on Northwest Coast Cultures). Rozdziały te są stanowią solidne tło dla badań własnych autora, są dosyć gęste informacyjnie, oparte na solidnych badaniach literaturowych. Jednocześnie cierpią jednak z powodu licznych powtórzeń z jednej strony (międzyrozdziałowo i w ramach jednego rozdziału), oraz pewnych braków/przemilczeń faktograficznych z drugiej. Powtórzenia dotyczą przede wszystkim wielokrotnie deklarowanych celów badawczych oraz kwestii powiązanych z indygenicznymi ontologiami, epistemologiami i metodologiami, których aspekty objaśnione zostają częściowo już we wstępie, a następnie ponownie i to wielokrotnie w kolejnych rozdziałach (nie tylko wprowadzających)—co prawda na różne sposoby, ale nie zawsze w sposób pogłębiony. Procesy historyczne omawiane są w bardzo ogólnym zarysie—brakuje na przykład uszczegółowionego opisu sytuacji ludów indygenicznych—zwłaszcza na obszarze dzisiejszej Kolumbii Brytyjskiej—w okresie kolonialnym, który scharakteryzowany zostaje poprzez szerokie uogólnienia. Podobne wrażenie pozostaje po przeczytaniu krótkiej historii Śląska, ważnego jako miejsca pochodzenia autora stanowiącego element jego tożsamości. W obu przypadkach mamy oczywiście do czynienia z lokalnymi historiami traktowanymi jako tło do dalszych rozważań, niemniej większy stopień szczegółowości byłby tutaj ze wszech miar wskazany. Podobnie magister Madeja odnosi się kilkakrotnie w tekście do procesu prawdy i pojednania w Kanadzie czy dokumentu opracowanego przez Truth and Reconciliation Commission of Canada, ale odniesienia te nie są poprzedzone chociażby kilkudziesięciu

wprowadzeniem do tego zagadnienia. Ponadto dosyć często w przeglądzie literatury teksty omówione są w sposób budzący dalsze pytania: przykładowo na stronie 41 czytamy, że już w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku “a number of co-management bodies of Canada were established as an effort to include Indigenous resource users and scientists in an adaptive management process of a particular territory within a specific ecosystem”, ale nie dowiadujemy się jakie to były ciała, czy dalej istnieją oraz czy ich ustanowienie miało jakieś praktyczne skutki, co byłoby wiedzą znaczącą w kontekście całej dysertacji. W całości tekstu dosyć często zdarza się także autorowi słabo zaznaczać czy odnosi się do sytuacji, wierzeń, itd. ludów indygenicznych w ogóle, ludów indygenicznych Ameryki Północnej, czy też tylko północno-zachodniego wybrzeża Kanady.

Rozdziały V i VI to rozdziały analityczne zawierające oryginalne wyniki badań magistra Madei. Tutaj autor skupia się konkretniej na interpretacji wybranych indygenicznych opowieści oralnych (opowieści tradycyjnych, modlitw, i opowieści „codziennych”) oraz figur sznurkowych z rejonu północno-zachodniego wybrzeża Kanady w kontekście ich znaczenia jako transgeneracyjnego przekaznika wiedzy ekologicznej oraz indygenicznych ontologii i epistemologii. W rozdziale V zatytułowanym “Storytelling as a Memoryscape of Indigenous Ecological Knowledge Systems” magister Madeja przekonująco demonstruje, że wybrane do analizy opowieści są nośnikami wiedzy kulturowej i ekologicznej w różnych jej aspektach. Sama teza nie jest zaskakująca po dekadach współczesnych badań antropologicznych i etnograficznych, natomiast na uwagę na pewno zasługują interpretacje konkretnych opowieści i modlitw, w większości co najmniej zadowolające, chociaż czasem pozostawiające pewien niedosyt, bowiem w swoich interpretacjach autor często dąży przede wszystkim do udowodnienia wyjściowej, ogólnej tezy, pomijając pewne elementy opowieści, które nie są oczywiste, bądź nie wspierają przedstawionej w pracy, nieco wyidealizowanej, wizji indygenicznego rozumienia świata i wynikającego z niej postępowania. Mam tu na myśli na przykład interpretację drastycznej opowieści ze str. 128-129, która budzi na przykład takie pytania jak: czy w istniejącej kulturowy zakaz jedzenia czarnych jagód, w które miała się zmienić krew zamordowanej bohaterki i których zabroniła spożywać? Może jagody są trujące? Tak sugeruje opowieść, co byłoby ważne w kontekście przekazu praktycznej wiedzy na temat tych roślin. Jak Doktorant interpretuje kwestię zabójstwa, a następnie krwawej zemsty męża na żonie i cedrze (jej kochanku) oraz później brata żony

na jej mężu w kontekście swojej tezy, że opowieść między innymi przekazuje kulturowy nakaz szacunku dla istot ludzkich i nieludzkich. („respecting human and more-than-human beings”)?

Bardzo interesujący i, jak się wydaje, nowatorski jest rozdział VI pt. „Kota – String Figure Storytelling as a Map and Teaching Tool of the Integrated Knowledge of the Ancestral Land”, w którym magister Madeja zajmuje się figurami sznurkowymi wraz z towarzyszącymi im opowieściami i elementami ceremonii, wzbogacając istniejące badania o interpretacje traktujące figury sznurkowe nie tylko jako rodzaj zabawy, ale przede wszystkim element przekazu ważkich treści duchowych i kulturowych, w tym ekologicznych. Pomimo nieco chaotycznej organizacji początkowych sekcji, rozdział ten wydaje mi się najbardziej interesującą, ale i też do pewnego stopnia problematyczną częścią dysertacji. Interpretacje autora opierają się na połączeniu jego odczytania figur sznurkowych w kontekście towarzyszących im opowieści i znanych mu elementów życia codziennego, praktyk ceremonialnych oraz światopoglądu ludu Kwakwaka’wakw. Interpretacje te wydają się czasem nadinterpretacjami, a czasem uproszczeniami, chociaż nie sposób zaprzeczyć, że w jakiś sposób wynikają z przywołanych dowodów kulturowych wymienionych powyżej; ale nie są też w żaden sposób „przetestowane”. Biorąc pod uwagę, że magister Madeja był w kontakcie ze starszyzną należącą do ludu, którego kulturę bada, zastanawiam się, dlaczego niektórych ze swoich intuicji interpretacyjnych nie próbował zweryfikować poprzez rozmowę z nimi—a w każdym razie podjęcie takiej próby nie jest zasygnalizowane w pracy. Być może zyskałby wiedzę umożliwiającą głębsze czy też może trafniejsze interpretacje wybranych do analizy figur sznurkowych.

Podsumowując tę część recenzji pragnę zaznaczyć, że chociaż—jak wynika z przedstawionych powyżej uwag—w moim przekonaniu praca doktorska magistra Madei budzi w niektórych swych aspektach pytania czy też wątpliwości, nie można zaprzeczyć jej wartości naukowej. Na uwagę zasługuje tak wysiłek związany z przyjęciem i stosowaniem interkulturowej metodologii, jak wysiłek interpretacyjny wymagający znacznej wiedzy kulturowej.

Na koniec chciałabym wspomnieć pewne mniej znaczące zastrzeżenia, które mam co do elementów struktury i języka rozprawy.

1. *Struktura*: Pracę rozpoczyna glosariusz—umieszczony nie wiedzieć dlaczego pomiędzy „list of figures” i „acknowledgements”. Pomijając fakt, że sam glosariusz raczej powinien się znaleźć na końcu tekstu dysertacji, po przeczytaniu umieszczonych w nim haseł powstaje ważniejsze pytanie, a mianowicie: czy jest on w ogóle potrzebny? W moim przekonaniu umieszczone w nim hasła mogłyby z powodzeniem zostać wyjaśnione w przypisach dolnych (tu w szczególności nazwy różnych kanadyjskich Pierwszych Narodów) lub w samym tekście dysertacji. W szczególności takie terminy jak Indigeneity czy Indigenous spirituality oraz podobne są kluczowe dla dyskutowanej przez autora tematyki i nie powinny być relegowane do glosariusza; niektóre są zresztą wyjaśniane ponownie w tekście rozprawy.
2. *Wątpliwość terminologiczna*: Biorąc pod uwagę niezwykłą uważność autora jeśli chodzi o konwencje stosowane przy omawianiu zagadnień związanych z ludami indygenicznymi, zastanawia brak pluralizacji frazy „Indigenous knowledge”—podczas gdy obecnie niemal standardowo mówi się o „indigenous knowledges”, aby zaznaczyć wielość reprezentowanych przez różne ludy indygeniczne podejść (można tu przywołać tytuły szeregu publikacji, jak np. *Indigenous Knowledges in Global Contexts: Multiple Readings of Our Worlds*, 2020, U of Toronto; czy wydany przez Routledge zbiór artykułów z 2020 r. *Indigenous Knowledges and the Sustainable Development Agenda*, i wiele innych).
3. *Uchybienia redakcyjne i językowe*: Praca, szczególnie w pierwszych częściach, jest mało staranna pod względem redakcyjnym i językowym—na tyle, że jest to wyraźnie zauważalne. Często brakuje spacji po znakach interpunkcyjnych, zdarzają się literówki i błędy czy niezręczności językowe, przykładowo:
str. 8: ‘Yalis is a Kwak’wala words that refers to ...
str. 10: Indigenous spirituality refers to a way of responsible and reciprocal way of life
str. 13: While human ancestors journeyed into the spirit world and engaged in interactions with animal beings.
str. 14: Turtler Island
str. 15: Over the years, I have gained a wealth of knowledge learnt from her over the years, ...
str. 23: ... my roots are deeply rooted in the land of the most Western reaches of Western Galicia.
str. 28: The research trip allowed me access to the rich archives of VIU library and with numerous opportunities to meet ...
str. 42: ... exploring ways to integrate this complex knowledge Western scientific resource management

Konkludując: Rozprawa doktorska napisana przez Pana magistra Rafała Madeję dowodzi jego wiedzy teoretycznej oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej oraz stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a więc spełnia wymagane ustawą warunki. W związku z tym **wnoszę o dopuszczenie autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

